

Nykyrka kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med målning av fasad,
Nykyrka socken i Mullsjö kommun, Jönköpings län, Skara stift

Nykyrka kyrka

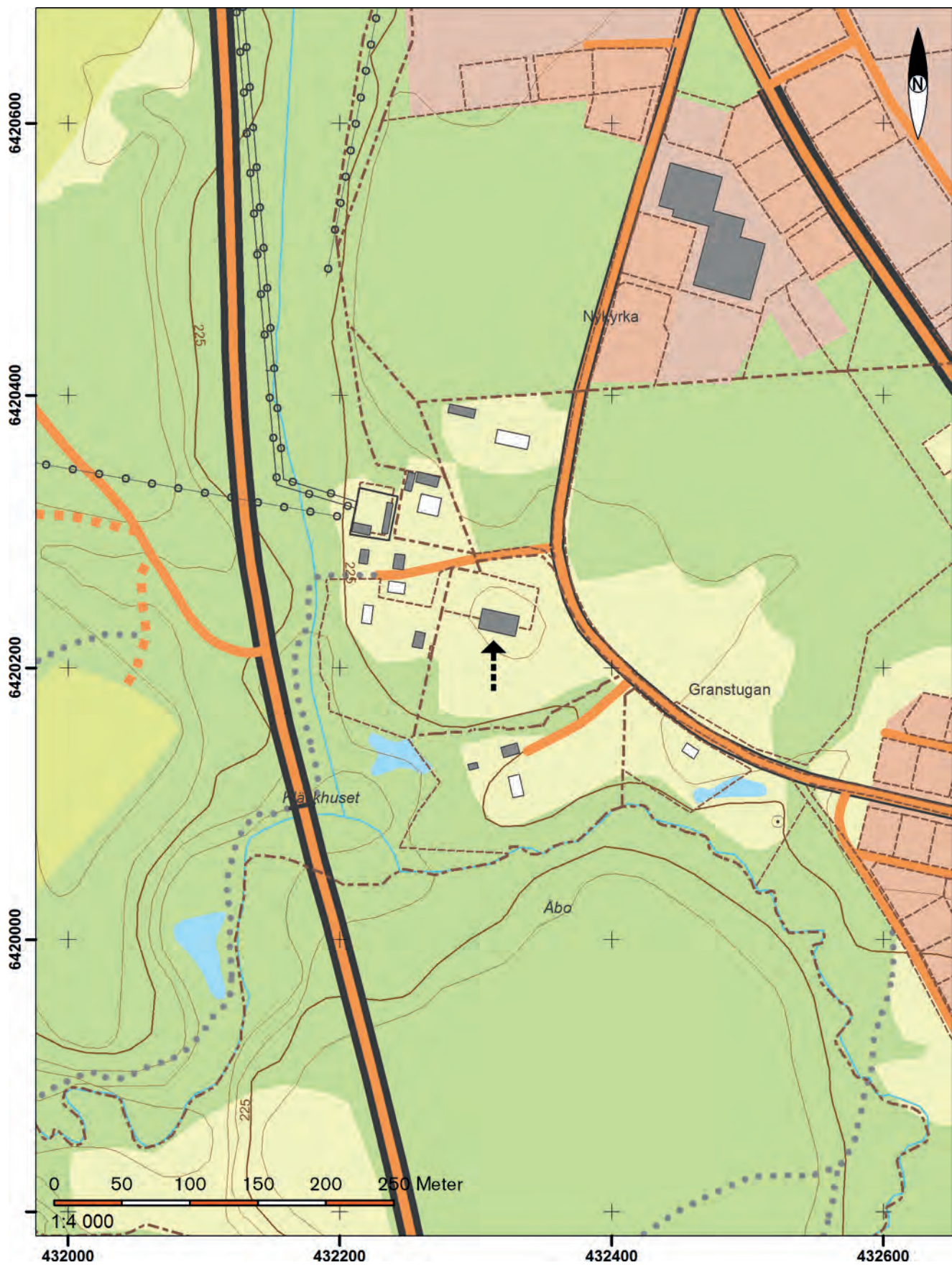
Antikvarisk medverkan i samband med målning av fasad,
Nykyrka socken i Mullsjö kommun, Jönköpings län, Skara stift

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte.....	5
Historik.....	5
Beskrivning inför åtgärder.....	6
Vidtagna åtgärder.....	7
Ommålning av fasaden.....	7
Kulör.....	9
Målning av fönsterfoder.....	9
Kompletterande målningsarbeten.....	10
Trälagningar.....	10
Bytta spån.....	10
Södra portomfattningen.....	10
Fönstren i tornet.....	11
Sammanfattning.....	11
Utvärdering.....	11
Administrativa uppgifter.....	13
Arkiv.....	13
Tryckta källor och litteratur.....	13

Bilagor

Bilaga 1. Fotobilaga.....	15–20
---------------------------	-------

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Den utvändiga träfasaden på Nykyrka kyrka målades om under sommaren 2017. Arbetet föregicks av en färgundersökning för att fastställa ursprunglig kulör samt färgtyp på den dåvarande fasadkulören. Länsstyrelsen lämnade tillstånd till ändrad färgsättning enligt aktuellt utförande i beslut daterat 2017-09-20, dnr 433-6464-2017. Antikvarie Britt-Marie Börjesgård har på församlingens uppdrag varit del av processen inför och under genomförandet samt sammanställt rapporten.

Syfte

Syftet med åtgärden var att återge kyrkan dess ursprungliga färgsättning samt att måla med en traditionell färgtyp.

Historik

Nykyrka kyrka är en nygotisk träkyrka med fornnordiska associationer. Kyrkan är uppförd 1886–1887 av byggmästare A. Pettersson i Mösseberg, Sandhem, efter ritningar av arkitekt Ernst Abraham Jacobsson, Stockholm.

Nykyrka kyrka från öster före åtgärd.

Jacobsson var en för tiden mycket anlitad arkitekt och han har ritat bland annat rådhus, banker och institutioner som sjukhus och kasernbyggnader. I boken *Träkyrkor i Sverige* av konsthistorikerna Anders Åman och Marta Järnfeldt-Carlsson, beskrivs Nykyrka kyrka som ett huvudexempel på det sena 1800-talets träarkitektur, då Nykyrka, precis som grannkyrkan Bjurbäck, enligt författarna är "anmärkningsvärt" välbevarad.

Nykyrka är en långkyrka med ett åt söder sidoställt västtorn med strävpelare och i öster ett tresidigt lägre kor. Sadeltaket är klätt med skiffer.

Kyrkan är uppförd i en stolpverkskonstruktion med fyllningsvirke av bilat timmer. Ytterväggarna är i nivå upp till fönstren täckta av spån, mellan och över fönstren med stående och liggande panel samt panel lagd i fiskbensmönster. Fasad, omfattningar och listverk var målade i en enhetlig mörk gulgrön kulör, fönsterbågarna var rödmålade.

De spetsbågiga fönstren är på kyrkans långsidor grupperade tre och tre. Fönsterbågarna är blyinfattade och glasade med små rutor i ett diagonalt mönster med delvis färgade rutor. Kyrkans tillblivelsehistoria är intimt sammankopplad med familjen Sager på Ryfors.

Kyrkan fick troligen sin gula kulör (som sedan har blivit allt mera grön) under 1970-talets mitt eller andra hälft. Under 1990-talet byttes spånen på sockelsprånget, som då var rötskadade. De nya spånen målades på traditionellt sätt med linoljefärg.

Den befintliga färgen hade efterhand blivit alltmera grön. De nedre gula spånen byttes på 1990-talet och målades i samma kulör som kyrkan i övrigt, dock med en traditionell linoljefärg med uppenbart bättre färgbeständighet.

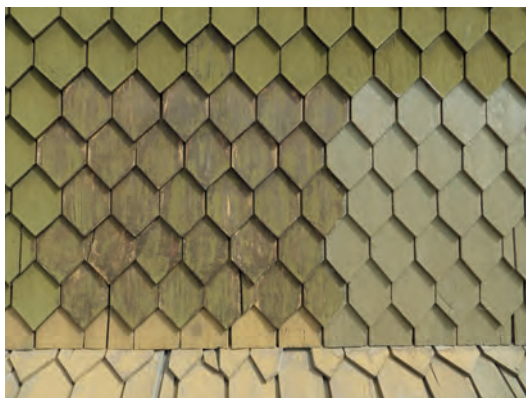
Beskrivning inför åtgärder

Kyrkan var målad i en enhetlig gulgrön kulör. Färgen, som inte var ljusakta, hade förändrats över tid sedan den utfördes. De under 1990-talet bytta spånen på sockelsprånget, hade en gulare kulör än fasaden i övrigt. I skyddat läge på norrfasaden fastställdes den befintliga kulören till guldockra 1B 94 enligt linoljefärgslikaren.

Den under hösten 2016 genomförda färgundersökningen gav vid handen att fasaden troligen var målad med en akrylatfärg. Färgundersökningen bekräftade också att kyrkans olika fasaddetaljer aldrig hade varit målade i någon avvikande kontrastfärg utan att fasad, foder och andra arkitektoniska fasaddetaljer hade varit målade i en och samma kulör.

Under våren 2017 gjordes ett rengöringsprov. Ett parti på den södra fasaden skrapades och det visade sig vara relativt enkelt att få bort färgen. Provytan målades därefter med linoljefärg. Vid projektstarten konstaterades att vidhäftningen hade varit god, tiden var dock alltför kort mellan genomfört prov och startdatum för att provet skulle kunna vara utslagsgivande.

Träfasaden var i relativt gott skick, det fanns ett antal spruckna och delvis uramlade spån och då framförallt på den södra fasaden, men i övrigt var spånen i stort i gott stånd. Vid den södra entrén fanns synliga skador i ett av kapitälerna till en av de bärande kolon-

Skrapning och målningsprov på den södra långsidan. Målningen är utförd i en kulör snarlik den befintliga.

nera. Omfattningen på skadan var dock svår att uppskatta på förhand då panelen inte var lossad.

Vidtagna åtgärder

Ommålning av fasaden

Kyrkan som helhet målades om. För att få god vidhäftning skrapades samtliga ytor med handskrapa. Ambitionen med skrapningen var att få bort merparten av akrylatfärgen från 1970-talet. Den underliggande ursprungliga mera laserande färgen hade god vidhäftning. Arbetena utfördes på en fasad i taget för att minska ställningskostnaden. Arbetena inleddes på den norra fasaden och koret. Tornets övre del målades från lift.

Arbetena utfördes enligt handling i följande steg: rengöring i rengöringsgrad 1–2, med skrapning till fast underlag, nästan trärent. Ytan rengjordes inför målning med 3%-ig ammoniaklösning. Blanka ytor slipades till matt yta med fint sandpapper.

En av pelarna vid den södra entrén hade synliga skador.

Pågående målning.

Därefter följde komplettering av virke genom att trasiga och rötskadade spån byttes. Löst sittande hel panel återspikades med varmförzinkad trådspik.

Den renskrapade fasaden målades i tre steg, med grundning, mellanstrykning och slutstrykning. Färgen späddes enligt färgfabrikantens riktlinjer i grundning och mellanstrykning. Engwall o. Claesson rekommenderar spädning med lågaromatisk lacknafta, med cirka 40% (IB 35–40 alifatnafta) i grundning och 25 % i mellanstrykning (IB 15–20). Slutstrykningen utfördes med oförtunnad färg.

Handlingen föreskrev att gravrostade spikskallar rengjordes till metallrent underlag genom skrapning och borstning och sedan grundmålades med blymönja två gånger. Spiken satt i huvudsak dold under överliggande spån vilket gjorde att åtgärden i princip inte var aktuell.

Det södra entrépartiet gick inte att färdigmåla under hösten 2017 då trälagningsarbetena var mera omfattande än beräknat. Bytta trädetaljer grundmålades och entrépartiet slutströks sedan under sommaren 2018.

Pågående målning av den västra gaveln. Den nedre delen, till vänster i bild, är skrapad och där kan man ana den ursprungliga bruna kulören.

Jämförelse mellan den först strukna kulören och en träbit som togs tillvara vid takomläggningen 2005. Den nystrukna kulören var något röde i tonen än den ursprungliga kulören. Träbiten hade aldrig blivit övermålad då den varit dold av en icke ursprunglig plåt.

Kulör

I den under hösten 2016 utförda färgundersökningen bedömdes kulören NCS S 7020 Y60R ligga närmast den ursprungliga färgen. Den ovan angivna kulören beställdes och provströks som grund på den norra fasaden. Efter besiktning på plats gjordes en modifiering till en något mera brun och något mindre röd färgton. Den aktuella och använda kulören är NCS S 7020 Y50R. Färgen har brutits och levererats av Engwall o Claesson.

Målning av fönsterfoder

I mötet mot fönstren gjordes ett mindre avsteg i förhållande till originalfärgsättningen. Ursprungligen var enbart fönsterbåge och karm målade i avvikande röd kulör i förhållande till den bruna fasadfärgen. Vid renoveringen av de blyinfattade fönstren i början av 2000-talet sattes ett skyddsglas utanför originalbågen. Detta gör att den rödmålade fönsterbågen och karmen inte syns på samma sätt som tidigare.

Fönsterbågarna är målade i engelskt rött, men är relativt dolda av skyddsglasat vilket gör att man inte uppfattar den röda färgen på samma sätt sedan skyddsglasen tillfogades.

Provmålning av ett fönster för att bestämma hur långt ut på karmen vi skulle måla.

Ett av takfönstren före målning.

För att åter få en tydligare kontrast mellan fönsterbågen och fasaden valdes att måla en del av fönsterfodret närmast fönsterbågen röd. Som pigment nyttjades obruten engelskt röd, då det var den färg som fönsterbågarna var målade med sedan tidigare.

Kompletterande målningsarbeten

I samband med den genomförda fasadmålningen beställde församlingen även ommålning av takkupornas fönsterbågar, de har varit målade samma kulör som övriga fönster. Taken över entréerna i norr och söder kröns av ett träkors. Korsen, som nytillverkades vid takomläggningen 2004, var i behov av ytbehandling. Det beslöts att rödtjära dessa. Vidare utfördes partiella bättringsmålningar av den gjutna taknocksdekorationen.

Trälagningar

Bytta spån

Totalt byttes cirka 50 spån. Det fanns fler spruckna spån, men då spånen ligger i flera lager bedömdes det inte var behov av att byta spån med vertikala sprickor om det fanns täckande material under.

Södra portomfattningen

De östra kolonnerna vid sydentrén var rötskadade. Inför arbetena var det framförallt kapitälerna som uppvisade synliga skador, men när fjäll och panel demonterades visade sig att rötskadorna var mera omfattande.

De båda kolonnerna byttes inklusive kapitäl och baser. Valvbågen mellan kolonnerna och den östra delen av valvbågen över trappan ersattes, vidare den stående panelbeklädnaden och taklisten samt ett antal spån. Den underliggande bjälken i räcket mellan kolonnerna lagades partiellt. Trälagningarna utfördes lika befintligt vad gäller virke och dimensioner. Synliga spikar återspikades med klippspik ur ett äldre lager som entreprenören hade. Trälagningarna utfördes av Mats Renström, K-märkt Byggnadsvård, Skövde.

Pågående lagningar vid södra entrén, timmerman Mats Renström.

Fönstren i tornet

De spetsbågade fönstren i tornet var delvis omarbetade, spröjsen var ersatt av larmslinga. Då det fanns reservbågar av samma typ stående i tornet fick de ersätta de befintliga.

De runda fönstren högst upp i tornet, omfattades ursprungligen inte av beställningen då de sitter omgivna av tornets kopparbeklädda spira. Fönsterbågarna demonterades inifrån då de sitter så högt upp i tornet att det inte gick att nå dem från liften. Bågarna var torra, partiellt rötskadade och i behov av renovering. Två bågar var så rötskadade att de nytillverkades med de gamla som förlaga. Renoveringen av träverket och nytillverkning av nya bågar utfördes av 34:ans Byggnadsvård i Jönköping. Bågarna levererades grundade och slutmålades på plats före montering.

Sammanfattning

De aktuella arbetena har innefattat:

- Renskrapning av samtliga målade ytor på fasad och torn
- Ommålning med linoljefärg i en brun kulör
- Målning av fönsterkarmarna i en röd kulör
- Lagning av en rötskada vid den södra entrén
- Byte av enstaka skadade spån
- Renovering av de runda fönstren högst upp i tornet
- Rödttjärning av de krönande korsen över sidoentréerna

Utvärdering

Slutbesiktning av de utförda arbetena genomfördes den 25 oktober 2017. Vid besiktningstillfället deltog, från församlingen Pontus Johansson, Hellvi Dahlé, Sven-Olof Pettersson och Olle Gustavsson, Johannes Magnusson, Magnussons Måleri AB, projektledare Ingvar Blixt, Ritningen Arkitektbyrå, David Wass, Skara stift och antikvarie Britt-Marie Börjesgård, läns museet.

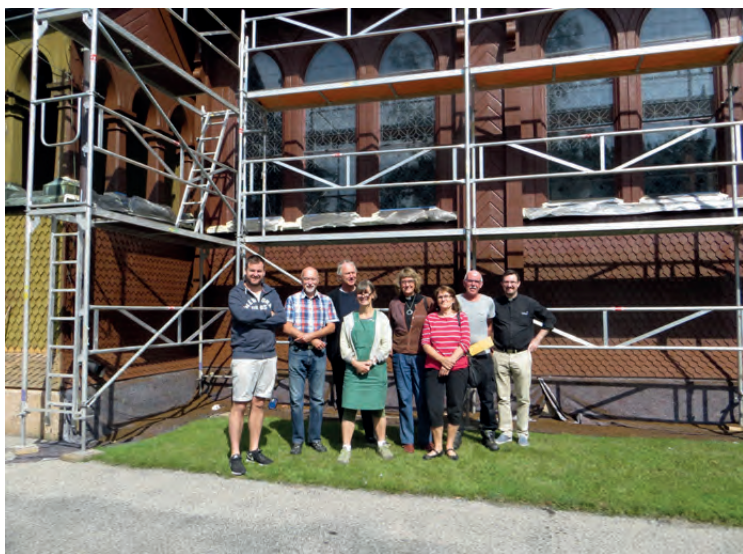

Foto från byggmöte augusti 2017, från vänster Johannes Magnusson, Sven-Olof Pettersson, Ingvar Blixt, Britt-Marie Börjesgård, Elisabeth, Hellvi Dahlé, Olle Gustavsson och Pontus Johansson.

Församlingen har utsett Jönköpings läns museum, Britt-Marie Börjesgård till antikvarisk medverkande. Läns museet har följt de utförda arbetena i samråd med entreprenör och beställare.

Den norra fasaden delbesiktades från ställning i juli 2017 före ställningen revs och den södra fasaden inklusive tornet besiktigades från lift i samband med byggmötet den 14 september.

Vid slutbesiktningen fanns i princip inget att anmärka, enbart några smärre målningstänk noterades på plåttäckningar och stuprör, samt partiella klisterrester efter maskeringstejp. Läns museets generella synpunkt var att arbetena var väl utförda och i enlighet med länsstyrelsens beslut och de av läns museet preciserade anvisningarna.

Vid slutbesiktningen var trälagningsarbetena precis avslutade och rivning av ställningen pågick. Rötskadan gjorde att den södra entrén inte kunde färdigställas som kyrkans fasader i övrigt. De nya trärena partierna grundades under hösten efter slutbesiktningen men slutstrykningen gjordes under sommaren 2018. Vid slutbesiktningen lämnade entreprenören uppgifter avseende egenkontroll och skulle komplettera med en kulörspecifikation.

En efterbesiktning gjordes den 20 augusti 2018 då den resterande målningen var avslutad. Vid efterbesiktningen deltog från församlingen kyrkoherde Pontus Johansson, vaktmästare Olle Gustavsson och Hellvi Dahlén, ordförande kyrkorådet, Johannes Magnusson, Magnussons Måleri AB, projektledare Ingvar Blixt, Ritningen Arkitektbyrå samt antikvarie Britt-Marie Börjesgård, läns museet.

De slutförda arbetena hade genomförts på ett antikvariskt tillfredsställande sätt och godkändes därför. Vid efterbesiktningen fanns inget att anmärka.

Vid slutbesiktningen noterades smärre klisterrester efter maskeringstejp på kopparplåten på tornets strävpelare.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 433-6464-2017
Jönköpings läns museums dnr: 165/17
Byggherre: Mullsjö och Sandhems försam-
ling
Projektledare: Ingvar Blixt, Ritningen Arkitekt-
byrå, Skövde
Entreprenör: Magnussons måleri AB, Hjo
Underentreprenör, trä: Mats Renström, K-märkt Bygg-
nadsvård, Skövde
Nyttillverkning fönster: 34:ans Byggnadsvård, Jönkö-
ping
Antikvarisk medverkan: Britt-Marie Börjesgård
Rapportansvarig: Britt-Marie Börjesgård
Rapportgranskning: Anders Franzén
Slutbesiktning: 25 oktober 2017
Efterbesiktning: 20 augusti 2018
Län: Jönköpings län
Kommun: Mullsjö kommun
Socken: Nykyrka socken
Fastighetsbeteckning: Nykyrka 1:4

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum. Topografiska arkivet.

Tryckta källor och litteratur

Börjesgård, Britt-Marie 2017. *Nykyrka kyrka, färganalys inför kommande målningsarbeten*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2017:06. Jönköping.

Bilaga 1. Fotobilaga

Fotografier tagna vid förbesiktning från lift september 2017.

Ovan och till höger: tornet, besiktigat från lift.

Ovan och till höger: takfönster besiktigade från lift.

Fotografier tagna vid slutbesiktning i oktober 2017.

Detalj färdigmålat fönster.

Detaljbild socken. På kopparplåten vid stödbenen noterades klisterrester efter maskeringstape.

Korfönstren och den östra fasaden.

Ett av fönstren i tornet.

De lagade valvbågarna och kapitälerna, södra entrén från insidan.

Detalj, klippspik.

Trälagningarna vid den södra entrén slutförda.

Den lagade valvbågen, södra entrén.

Södra entrén från öster.

Översikt från nordväst

Översikt från sydost.

Fotografier tagna vid efterbesiktning i augusti 2018.

Den södra entrén, målad och färdig med det rödtjärade korset.

Den södra entrén.

Den södra fasaden med smedgravarna i förgrunden.

Översikt från sydost.

Översikt från öster.

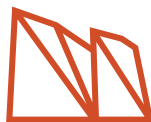
Översikt från nordväst.

Översikt från sydost.

Under sommaren och hösten 2017 målades fasaden på Nykyrka kyrka. Kyrkan återfick därmed sin ursprungliga varmbruna fasadfärg.

Byggnadsvårdsrapport 2019:13
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM